

Γεωγραφίες

Αρ. 29 (2017)

Γεωγραφίες, Τεύχος 29, 2017

ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Jane Wills

ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ¹

Jane Wills²

Εισαγωγή

Στις 3 Μαΐου 2010, τρεις μέρες πριν από τις γενικές εκλογές, περισσότεροι από 2000 άνθρωποι συγκεντρώθηκαν στο Methodist Central Hall, στο Λονδίνο, προκειμένου να καλέσουν τους ηγέτες των τριών μεγαλύτερων πολιτικών κομμάτων να αναλάβουν κάποιες δεσμεύσεις. Όποιος και να ήταν ο νικητής των εκλογών, οι οργανωμένοι πολίτες του Ηνωμένου Βασιλείου ήταν αποφασισμένοι να έχουν μια θέση στο μετεκλογικό τραπέζι. Ζήτησαν από κάθε κομματικό ηγέτη να ανταποκριθεί θετικά στο μανιφέστο των Citizens UK και να υποστηρίξει το μισθό αξιοπρεπούς διαβίωσης (living wage) στις δημόσιες θέσεις εργασίας, να θέσει πλαφόν 20% στα επιτόκια, να στηρίξει τα κοινοτικά τραστ για τη γη (community land trusts) ως βάση για την ανάπτυξη οικονομικά προσιτής κατοικίας, να προβεί σε νομιμοποίηση, όπως το αζίζουν, των μακροχρόνια παράτυπων μεταναστών και να βάλει τέλος στην κράτηση παιδιών στα μεταναστευτικά κέντρα. Από κάθε κομματικό ηγέτη ζήτησαν επίσης να συναντιέται μαζί τους τουλάχιστον μία φορά το χρόνο και να παρακολουθησει τουλάχιστον δύο συνελεύσεις πολιτών στη διάρκεια των εργασιών της επόμενης Βουλής. Σύμφωνα με το πρόγραμμά τους, «ο εκλεγμένοι ηγέτες μας πρέπει να ακούνε τη φωνή του λαού».

Έχοντας να αναμετρηθούν με περισσότερους από 2000 ανθρώπους, με τα ΜΜΕ και με την επιθυμία τους να κερδίσουν ψήφους, οι κομματικοί ηγέτες συμφώνησαν στα περισσότερα, αν όχι σε όλα, τα σημεία του μανιφέστου, καθώς και σε τακτικές συναντήσεις. Μετά τις εκλογές, εκπρόσωποι των Citizens UK συναντήθηκαν με υπουργούς και συμβούλους τους προκειμένου να συζητήσουν για το μισθό αξιοπρεπούς διαβίωσης (ήρθαν σε επαφή με το υπουργείο Οικονομικών και το τμήμα Μισθών και Συντάξεων) καθώς και για την κράτηση παιδιών (με το υπουργείο Εσωτερικών και την ομάδα του αναπληρωτή πρωθυπουργού Nick Clegg).[...]

Η οργάνωση Citizens UK αποτελεί μια ευρεία συμμαχία οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών (θρησκευτικών, εργατικών, εκπαιδευτικών και κοινοτικών) που δρουν στο Λονδίνο (ως East, South, West και North London Citizens), στο Μίλτον Κέινς (ως Citizens MK) και, ως Citizens for Sanctuary (Πολίτες για το Άσυλο), στα Μίντλαντς, Τάιν εντ Γουάιρ, Νότιγγαμ, Μάντσεστερ, Πλίμουθ κι Σόλεντ. [...] Αναπτύσσοντας αλληλεγγύη στη βάση μιας κοινής γεωγραφίας, η οργάνωση κατάφερε να πραγματοποιήσει συναντήσεις με τους ηγέτες των εθνικών πολιτικών κομμάτων, να βάλει τέλος στην πρακτική της κράτησης παιδιών, να διασφαλίσει μισθό αξιοπρεπούς διαβίωσης για περισσότερους/-ες από 10.000 χαμηλόμισθους/-ες Λονδρέζους/-ες, να στηρίξει πρωτοβουλίες για την ενίσχυση της ασφάλειας στις κοινότητες και να θέσει τις βάσεις για τη μελλοντική ανάπτυξη ενός κοινοτικού τραστ για τη γη στο Τάουερ Χάμλετς.

Η εμπειρία των Citizens UK μοιάζει παράταιρη στις μέρες μας, σε μια εποχή που η οικονομική παγκοσμιοποίηση, η αυξημένη κινητικότητα των πληθυσμών και ο καταναλωτικός ατομισμός διαβρώνουν τις συνδέσεις μεταξύ ανθρώπων και τόπων. Κάποιοι μπορεί να ισχυριστούν ότι η συγκεκριμένη οργάνωση αποτελεί το τελευταίο οχυρό της παλιάς τάξης και αναπόφευκτα θα δώσει τη θέση της σε πιο διαμεσολαβημένες πολιτικές εμπειρίες — σαν αυτή των απομονωμένων ψηφοφόρων που κάθονται μπροστά σε μια οθόνη. Πολλοί θα υποστηρίξουν ότι η, γεωγραφικά δομημένη, πολιτική της δημοκρατικής στράτευσης δεν μπορεί παρά να παρακμάσει σ' έναν κόσμο όπου οι συνδέσεις και τα συμφέροντα των ανθρώπων διαχέονται ήδη εκατέρωθεν των συνόρων — όπως συμβαίνει

1. Μετάφραση με άδεια της συγγραφέας από: Jane Wills (2013) "Place and Politics", στο D. Featherstone και J. Painter (eds) *Spatial Politics. Essays for Doreen Massey*, Oxford: Wiley-Blackwell, σελ. 135-145. Μετάφραση: Γεωργία Σολδάτου.

2. Καθηγήτρια Ανθρωπογεωγραφίας στο Queen Mary, Πανεπιστήμιο του Λονδίνου, j.wills@qmul.ac.uk.

με την «πατρίδα» των μεταναστών ή με τον «πλανήτη» των περιβαλλοντικών ακτιβιστών. Ωστόσο, η προσωπική μου εμπειρία δείχνει ότι αυτή η άποψη βιάζεται πολύ να απορρίψει τη σημασία του τόπου. Όλοι ζούμε σε τόπους — ακόμη και αν επιλέγουμε ο τόπος κατοικίας μας να βρίσκεται μακρύτερα, σε σχέση με το παρελθόν, από τον τόπο εργασίας μας ή να μετακινούμαστε συχνότερα ή/και με μεγαλύτερο βαθμό επιλογής απ' ό,τι παλιότερα (Savage, 2008). Σχεδόν όλοι εξαρτιόμαστε από τις κρατικά χρηματοδοτούμενες υπηρεσίες που παρέχονται στις τοπικές μας κοινότητες και εκλέγουμε τους τοπικούς, εθνικούς και περιφερειακούς πολιτικούς αντιπροσώπους μας με βάση τον τόπο. Γνωρίζουμε επίσης πολύ καλά αν και κατά πόσον οι κοινωνίες όπου ζούμε αποτελούν κοινότητες πολιτών, στις οποίες οι άνθρωποι διακρίνονται από αλληλοσεβασμό και σχετίζονται μεταξύ τους. Τα τοπικά μας σχολεία, τα πανεπιστήμια, τα νοσοκομεία, τα συμβούλια, οι εκκλησίες, τα τζαμιά, ανάμεσα σε άλλα, αποτελούν σημαντικά γεωγραφικά ερείσματα στην καθημερινή μας ζωή. Η εμπειρία των Citizens UK δείχνει ότι αυτοί οι θεσμοί παρέχουν τους χώρους μέσα από τους οποίους οι άνθρωποι επανασυνδέονται με την πολιτική παρ' όλο που μπορεί να μετακινούνται (Wills, 2012).

Σ' αυτήν τη συγκυρία, και παρά την καθιερωμένη σύνδεση μεταξύ πόλης και ανάδυσης της δημοκρατίας, οι γεωγράφοι φαίνεται ότι δεν έχουν και πολλά να πουν γι' αυτές τις συνδέσεις μεταξύ τόπου και πολιτικής. Στην πραγματικότητα, οι κυρίαρχες αντιλήψεις στον τομέα της γεωγραφίας έχουν ενισχύσει την ιδέα ότι ο τόπος είναι λιγότερο σημαντικός απ' ό,τι ήταν στο παρελθόν. Οι τόποι γίνονται αντιληπτοί ως διασταυρώσεις ή κόμβοι σε χώρους ροών, στους οποίους τα κεφάλαια, οι άνθρωποι και οι ιδέες βρίσκονται σε συνεχή κίνηση. Θεωρείται ότι είναι ρευστοί και μη αγκυρωμένοι, καθώς και ότι παρέχουν ισχνά θεμέλια για την πολιτική πρακτική. Σύμφωνα κυρίως με το έργο των Ash Amin (2002β, 2006, 2010) και Nigel Thrift (Amin και Thrift, 2002), οι τόποι χαρακτηρίζονται ως τοποθεσίες περιστασιακών, φευγαλέων συναντήσεων, όπου οι διαχρονικές διαπροσωπικές σχέσεις αποτελούν πια παρελθόν. Όπως πρόσφατα ισχυρίστηκε ο Ash Amin (2010: 55), σε μια μάλλον δυσοίωνη πρόβλεψη για το μέλλον κοινοτήτων που βασίζονται στον τόπο:

Σήμερα οι άνθρωποι ζουν ο ένας δίπλα στον άλλον σε μεγάλο βαθμό σαν ξένοι, σε μέρη

που μετά βίας αποτελούν κοινότητες μιας κοινής μοίρας ή κοινών συμφερόντων, χωρίς ιδιαίτερη επαφή μεταξύ τους, συχνά μετακινούμενοι για να ζήσουν αλλού. Οι πιο στενές επαφές τους λαμβάνουν χώρα σε πραγματικό χρόνο με ανθρώπους και πράγματα που βρίσκονται μακριά, με αποτέλεσμα να κατοικούν σε ανόμοιους και συχνά απομακρυσμένους, στην υλικότητά τους, κόσμους δεσμών και συναισθημάτων [...] ο γείτονας είναι απλά ο άνθρωπος της διπλανής πόρτας και η γειτονία δεν είναι πια μια αναγκαία δεξιότητα ζωής.

Σ' αυτό το πλαίσιο, η τοπική πολιτική αντιμετωπίζεται γενικά με καχυποψία, ως προϊόν νοσταλγικών συναισθηματικών ταυτίσεων, ενός κοινοτισμού που αποκλείει ή/και μιας εχθρότητας προς τους «απέξω». Δεν είναι καθόλου διαδεδομένη η προσέγγιση ότι οι τοπικές πολιτικές ταυτίσεις μπορούν να τροφοδοτήσουν και να ενεργοποιήσουν προοδευτικές μεταρρυθμίσεις.

Σ' αυτό το κείμενο θα διερευνήσω τις συνδέσεις ανάμεσα στον τόπο και την πολιτική. Στην πορεία αυτής της διερεύνησης θα εστιάσω στην καίρια συνεισφορά της Doreen σ' αυτές τις αναζητήσεις, διακρίνοντας δύο φάσεις στην έρευνά της. Μολονότι η ίδια ποτέ δεν διαχώρισε τη δουλειά της μ' αυτόν τον τρόπο, οι χωροχρόνοι κατά τους οποίους ανέπτυξε τις αναλύσεις της ήταν διαφορετικοί, με αποτέλεσμα οι τρόποι εμπλοκής της στους αγώνες της κάθε εποχής να αντικατοπτρίζονται αναπόφευκτα στο έργο της. Στην πρώτη φάση, σε μια κυρίαρχη κατά τη δεκαετία του 1980 πρακτική, οι ακαδημαϊκοί και οι ακτιβιστές/-ριες χρησιμοποιούσαν συχνά συγκεκριμένους τόπους απ' όπου ξεκινούσαν τις πολιτικές εκστρατείες τους ενάντια στην αναδύομενη νεοφιλελεύθερη τάξη που κυριάρχησε στα χρόνια της Θάτσερ. Η Doreen βρισκόταν στην πρώτη γραμμή αυτής της πολιτικής ατζέντας συμμετέχοντας στο Συμβούλιο της Ευρύτερης Περιοχής του Λονδίνου. Περιγράφω το έργο της αυτής της περιόδου ως μια εστίαση στην «πολιτική *επί* τόπου» (politics in place). Η δεύτερη φάση, που αναπτύχθηκε τη δεκαετία του 1990, εξελίχθηκε κατά την περίοδο της εγκαθίδρυσης της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης, τότε που ήταν πολιτικά σημαντικό να τονιστούν οι εναλλακτικές μορφές διεθνούς διασύνδεσης. Ονομάζω αυτή την εστίαση της Doreen «πολιτική *του* τόπου» (politics of place). Στη συνέχεια θα διερευνήσω την κάθε φάση χωριστά, πριν προχωρήσω στον ισχυρισμό ότι η πρόσφατη στροφή

προς την κατανόηση της πολιτικής του τόπου έχει, κατά κάποιον τρόπο, επισκιάσει κάποιες από τις πιο σημαντικές συνεισφορές της πρώιμης επιχειρηματολογίας της Doreen περί της πολιτικής επί τόπου. Μολονότι αυτό αφορά τόσο αυτό καθαυτό το έργο της όσο και τον τρόπο με τον οποίο έχει χρησιμοποιηθεί, υποστηρίζω ότι έχουμε πολλά να κερδίσουμε από την ώσμωση των δύο επιχειρηματολογιών στις μελλοντικές μας έρευνες.

Πολιτική επί τόπου

Οι γεωγράφοι προσπαθούν εδώ και καιρό να προσδιορίσουν τη σχέση ανάμεσα στις τοπικές και στις ευρύτερες κοινωνικές διεργασίες και σχέσεις — τη σχέση δηλαδή ανάμεσα στο ειδικό και το γενικό. Το επιστημονικό πεδίο της γεωγραφίας μάς καλεί να επικεντρώσουμε στη σημασία του τόπου και στον συγκεκριμένο χαρακτήρα του και, την ίδια στιγμή, να παρακολουθούμε τις ευρύτερες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές διεργασίες που διαμορφώνουν και αναδιαμορφώνουν τους τόπους και τις μεταξύ τους γεωγραφικές σχέσεις. Ιστορικά, το εκκρεμές ταλαντεύεται μεταξύ των πόλων αυτού του συνεχούς, μετακινούμενο από την εστίαση στο ειδικό προς πιο αφηρημένες θεματικές αναζητήσεις. Έτσι, η πολιτισμική γεωγραφία της περιφέρειας —δημοφιλής τη δεκαετία του 1950— επισκιάστηκε από τις αναλύσεις των νόμων της νεοκλασικής ή/και της καπιταλιστικής οικονομίας τις δεκαετίες του 1960 και 1970, και στη συνέχεια το ενδιαφέρον μετατοπίστηκε πίσω στην τοπική ιδιαιτερότητα (Castree, 2009).

Η Doreen βρίσκεται στην πρώτη γραμμή του επιστημονικού πεδίου της γεωγραφίας από τη δεκαετία του 1970, και μέρος της ευφύιας της έχει αποτελέσει το γεγονός ότι απέφυγε τα δύο άκρα του φάσματος. Την ίδια στιγμή που αξιοποιούσε δημιουργικά το νέο, επεξεργασμένο λεξιλόγιο του μαρξισμού, επιχειρούσε ταυτόχρονα να συνδέσει συγκεκριμένους τόπους με τις ευρύτερες κοινωνικές διεργασίες των οποίων αποτελούσαν μέρος. Η προσέγγισή της οικοδομήθηκε πάνω στις γεω-συγκριτικές της έρευνες των διεργασιών της πολιτικο-οικονομικής ανασυγκρότησης στα βρετανικά ανθρακωρυχεία και στην Κορνουάλη (Massey, 1983), καθώς και πάνω στην εργασία της για τις χωρικοποιημένες έμφυλες διαφορές στην αγορά εργασίας (από κοινού με τη Linda McDowell, 1984), αλλά διατυπώθηκε με μεγαλύτερη σαφήνεια στο έργο της *Spatial Divisions of Labour* (1995

[1984]· βλέπε επίσης Peck, 2013). Συνοπτικά, η Doreen ισχυρίστηκε ότι, με διάφορους τρόπους, οι τόποι εμπλέκονταν στις οικονομικές ανασυγκροτήσεις που βρίσκονταν σε εξέλιξη εκείνη την εποχή, και μετασχηματίζονταν από αυτές. Καθώς ο καπιταλισμός άλλαζε, συγκεκριμένοι τόποι αναπόφευκτα θα επανατοποθετούνταν μέσα σε έναν αναδιαρθρωμένο, και αναγκαστικά χωρικό, καταμερισμό εργασίας. Η Doreen ανέπτυξε μια γεωγραφική ανάλυση ενός κόσμου που άλλαζε γύρω της. Η δραματική παρακμή της βιομηχανίας, η αυξανόμενη ισχύς του χρηματιστηριακού κεφαλαίου και μια σφοδρή αντιπαράθεση πάνω στην ταχύτητα και την κατεύθυνση της οικονομικής και πολιτικής ανασυγκρότησης χαρακτήρισαν την άνιση γεωγραφία της αλλαγής και την πολιτική σημασία των τόπων ως πεδίων της ενορχήστρωσης αλλά και της αντίστασης σε αυτές τις αλλαγές. Είναι πασίγνωστη η περιγραφή της για το πώς το κεφάλαιο εγκαθίσταται με άνισο τρόπο στο τοπίο μέσα από διαδοχικά στρώματα επενδύσεων, μετασχηματίζοντας με αυτόν τον τρόπο τους τόπους καθώς και τις κοινωνικο-πολιτικές ευκαιρίες που δίνονται στους ανθρώπους που ζουν σ' αυτούς. Η ιδέα της Massey για την εγκατάσταση και τον συνδυασμό των στρωμάτων του κεφαλαίου —καθώς και για τη συνακόλουθη μετεγκατάστασή του— στην αδιάκοπη αναζήτηση του κέρδους έχει γίνει ένας από τους κυρίαρχους τρόπους με τους οποίους οι γεωγράφοι αντιλαμβάνονται πλέον τη φύση του τόπου, τις συνδέσεις μεταξύ διαφορετικών τόπων και τη χωρικότητα των πολιτικών ευκαιριών που δίνονται για τη στράτευση ή/και την αντίσταση σε αυτές τις αλλαγές.

Οι ιδέες της Doreen μπόλιασαν τη σκέψη πολλών ακαδημαϊκών στις κοινωνικές επιστήμες στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και αποκρυσταλλώθηκαν στο πρόγραμμα για τους τόπους του Ηνωμένου Βασιλείου, που συντόνισε ο Phil Cooke, χρηματοδοτήθηκε από το Συμβούλιο Οικονομικών και Κοινωνικών Ερευνών (ESRC) και περιλάμβανε επτά έρευνες προσανατολισμένες σε συγκεκριμένους τόπους (Cooke, 1989· Massey, 1991)³. Απόλυτα εμπνευσμένο από το προγενέστερο έργο της Doreen, το πρόγραμμα αυτό σχεδιάστηκε για να διερευνήσει τις ιδιαιτερότητες των οικονομικών και πολιτικών αλλαγών που συνέβαιναν σε αρκετές μικρές και μεγάλες πόλεις του Ηνωμένου Βασιλείου, ενώ την ίδια στιγμή προσέγγιζε κάθε τόπο ως την έκφραση των αλλαγών που λάμβαναν χώρα τόσο στην ίδια τη φύση του καπιταλισμού όσο και στον χωρικό καταμερισμό της εργασίας. Συνοψίζοντας, αυτή η εργασία στο σύνολό

Ομιλία της D. Massey στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο (2005).

της κατέδειξε ότι «η γεωγραφία έχει σημασία» όσον αφορά την κατεύθυνση και τον αντίκτυπο της πολιτικο-οικονομικής ανασυγκρότησης και, ως τέτοιες, αυτές οι τοπικές διαφορές είναι επομένως συστατικά στοιχεία των ευρύτερων μεταλλαγών που λαμβάνουν χώρα.

Σε σχέση με την πολιτική, αυτή η φάση του έργου της Doreen ανέδειξε τη γεωγραφική διαφοροποίηση των λαϊκών παραδόσεων αντίστασης. Καθώς το κεφάλαιο διαμόρφωνε και αναδιαμόρφωνε τους τόπους, οι άνθρωποι συνέχιζαν να δρουν στις κοινότητές τους, δημιουργώντας και συντηρώντας τις πολιτικές τους συλλογικότητες, που θα μπορούσαν να αποτελέσουν το έδαφος για τις αντιστάσεις ή/και για την ανάπτυξη εναλλακτικών. Όπως το έθεσε, «οι άνθρωποι σε διαφορετικές περιοχές της χώρας αντλούσαν τις ερμηνείες τους για αυτές τις αλλαγές [στην πολιτική οικονομία], και εμπνέονταν στις αντιδράσεις τους σ' αυτές, από διαφορετικές παραδόσεις και πηγές» (Massey, 1991: 268). Αναφερόμενη στη σημασία που

έχουν οι τοπικές ρίζες της πολιτικής οργάνωσης στην ανάπτυξη του εργατικού κινήματος στο Ηνωμένο Βασίλειο, η Doreen υποστήριξε ότι μέρη όπως η Γλασκόβη, το Ανατολικό Λονδίνο, το Γιόρκσαϊρ και η Νότια Ουαλία είχαν ισχυρές πολιτικές παραδόσεις και εμπειρίες αγώνων που θα μπορούσαν να καθοδηγήσουν περαιτέρω αντιστάσεις στην ανεργία, την ανισότητα και την αδικία. Επιπλέον, η εμπειρία της από τη συμμετοχή της στο Συμβούλιο της Ευρύτερης Περιοχής του Λονδίνου ανέδειξε τη σημασία της λαϊκής στράτευσης σε πολιτικούς θεσμούς που έχαιραν σεβασμού σε τοπικό επίπεδο όταν η αντίσταση και η ανάπτυξη εναλλακτικών απέναντι στον θαλασπισμό βρίσκονταν σε άνοδο. Όπως υποστηρίζει ο Peck (2013), η άμεση εμπλοκή της Doreen στην τοπική πολιτική του Λονδίνου είχε να κάνει τόσο με τον επαναπροσανατολισμό και την ανασυγκρότηση της αριστεράς όσο και, απλώς, με την άσκηση παραδοσιακών μορφών πολιτικής πρακτικής.

Μολονότι σπανίως αναγνωρίζεται, αυτό το έργο σχετίζεται στενά με τη μεταγενέστερη ανάπτυξη αυτού που επικράτησε να ονομάζεται «γεωγραφία της εργασίας». Τα επιχειρήματα της Doreen όσον αφορά τον χωρικό καταμερισμό της εργασίας και τη γεωγραφία της πολιτικής οργάνωσης έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη αυτού του νέου ερευνητικού κλάδου (Massey και Miles, 1984· Massey και Painter, 1989). Καθώς μια νέα γενιά γεωγράφων (μεταξύ των οποίων και αρκετοί διδακτορικοί φοιτητές και φοιτήτριες της Doreen) επιχειρούσαν να κατανοήσουν τις πολιτικές δυνατότητες που ενυπήρχαν στην αφύπνιση του εργατικού κινήματος στο Ηνωμένο Βασίλειο τις δεκαετίες του 1980 και του 1990, αναγκάστηκαν να διερευνήσουν τον νέο συνδικαλισμό στον τομέα των υπηρεσιών, τα εργασιακά προσανατολισμένα κοινωνικά κινήματα πόλης και τα πρώτα βήματα ενός εργατικού διεθνισμού που άρχισε να αναπτύσσεται (Herod, 1998, 2001· Waterman και Wills, 2001· Hale και Wills, 2005). Το επιστημονικό έργο που παρήγαγε η Doreen αποτέλεσε το θεμέλιο αυτού του νέου ερευνητικού κύματος, το οποίο ανέδειξε τη σημασία που είχαν οι συνδικαλιστικές παραδόσεις και η συλλογική οργάνωση των εργατών και των εργατριών τόσο στην αντίσταση στην εξουσία του κεφαλαίου όσο και στην προσπάθεια να δημιουργηθεί χώρος ώστε να αναπτυχθεί μια χωρικοποιημένη στρατηγική στην υπηρεσία της εργασίας (βλ. επίσης Herod, Peck και Wills, 2003· Peck, 2013).

Ομιλία της D. Massey στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο (2005) - ακροατήριο.

Η πολιτική του τόπου

Στη διάρκεια των 25 χρόνων που έχουν μεσολαβήσει από την έκδοση του *Spatial Divisions of Labour*, η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση επέκτεινε και βάθυνε τις διασυνδέσεις ανάμεσα στους τόπους. Αντανακλώντας την αυξανόμενη σημασία αυτής της σύνδεσης και κίνησης μεταξύ τόπων, το πρόσφατο έργο της Doreen αποτέλεσε μέρος μιας ευρύτερης στροφής προς έναν σχεσιακό στοχασμό στη γεωγραφία (βλ. επίσης Amin, 2002α, 2004). Στο έργο της, και κυρίως στους τόμους *For Space* (2005) και *World City* (2007), εξηγεί τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές σχέσεις που δημιουργούν τον τόπο μέσα από τη διερεύνηση αυτού που ονόμασα *πολιτική του τόπου*. Με αυτόν τον όρο εννοώ τις άνισες σχέσεις εξουσίας που δομούν τον κόσμο μας — τους τόπους και τις ζωές των ανθρώπων. Έτσι, όσον αφορά το Λονδίνο, η Doreen ανέδειξε τον ρόλο που παίζει στην ανάπτυξη της παγκόσμιας νεοφιλελεύθερης πολιτικής οικονομίας, η οποία, με τη σειρά της, συμβάλλει στην περαιτέρω ανάπτυξη αυτής της πόλης βασισζόμενη στις αμέτρητες σχέσεις εκμετάλλευσης και τις άνισες σχέσεις εξουσίας που διατρέχουν ολόκληρο τον πλανήτη. Η γεωμετρία δύναμης των σχέσεων του Λονδίνου με τον υπόλοιπο κόσμο πυροδότησε την οικονομική μεγέθυνση της πόλης — και, κυρίως, τον πλούτο των πιο πλούσιων κατοίκων της — σε βάρος των πιο

φτωχών Λονδρέζων αλλά και του υπόλοιπου πλανήτη. Αντλώντας από το έργο του Mike Davis πάνω στη ραγδαία ανάπτυξη των αστικών slums στον παγκόσμιο Νότο, η Doreen υποστήριξε ότι το Λονδίνο αποτελεί «ένα σημαντικό κομμάτι της ίδιας δυναμικής που παράγει αλλού, σε άλλες πόλεις, τον “πλανήτη των slums” του Davis» (Massey, 2007: 9-10).

Αυτή η φάση του έργου της Doreen μάς αναγκάζει να στοχαστούμε πάνω στην πολιτική που βρίσκεται πίσω από τη διαμόρφωση του τόπου και, στη συνέχεια, μας καλεί να αναλάβουμε τις χωρικές μας ευθύνες. Έτσι, στο *World City*, η Doreen υποστηρίζει ότι πρέπει να αναληφθεί ευθύνη για τον τρόπο με τον οποίο οι υγειονομικές υπηρεσίες του Λονδίνου εξαρτώνται από την εργασία των Γκανέζων νοσηλευτριών και επιχειρηματολογεί υπέρ μιας περισσότερο αμοιβαίας σχέσης με τον λαό και την κυβέρνηση της Γκάνας. Ομοίως, επαινεί τον τέως δήμαρχο Κεν Λίβινγκστον τόσο για τα σχέδιά του να αναγνωρίσει τη συμβολή των Λονδρέζων στην υπερθέρμανση του πλανήτη όσο και για την υποστήριξή του στο Δίκτυο για τη Φορολογική Δικαιοσύνη (tax justice network) ως απόδειξη μιας περισσότερο γεωπολιτικής κατανόησης των ευθυνών που έχουν οι κάτοικοι του Λονδίνου προς τον υπόλοιπο κόσμο. Με την ίδια λογική η Doreen προσεγγίζει και την εφευρετική τέχνη της ακτιβιστικής ομάδας «Platform» προκειμένου να δώσει ένα ζωντανό παράδειγμα

των τρόπων με τους οποίους ο πλούτος του Λονδίνου εξαρτάται από την περιβαλλοντική και ανθρωπιστική καταστροφή που προκαλείται σε άλλα μέρη του κόσμου — στη συγκεκριμένη περίπτωση από την άντληση πετρελαίου στο Δέλτα του Νίγηρα στη δυτική Αφρική. Όπως αναφέρει προς το τέλος του βιβλίου, αυτή η προσέγγιση «θέτει τα ερωτήματα της άνισης αλληλεξάρτησης, της αμοιβαίας συγκρότησης και της δυνατότητας να σκεφτούμε την τοπική ταυτότητα όχι ως μια *διεκδίκηση* ενός τόπου, αλλά ως την αναγνώριση των ευθυνών που ενυπάρχουν στο γεγονός ότι *βρισκόμαστε* σε έναν τόπο» (2007: 216, η υπογράμμιση στο πρωτότυπο). Ως τέτοια, η επιχειρηματολογία της Doreen συνηγορεί υπέρ μιας πολιτικής που λαμβάνει υπόψη της τη γεωγραφία και διερευνά την αλληλοσυγκρότηση των ανθρώπων και του τόπου προκειμένου να ενστερνιστεί τη πολιτική του «τόπου πέρα από τον τόπο».

Με πολλούς τρόπους, αυτά τα επιχειρήματα συνάδουν με τους προβληματισμούς της εποχής μας. Πολλοί ακτιβιστές και ακτιβίστριες αναμετρώνται με τις προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής, των πολέμων, της παγκόσμιας μετανάστευσης και των αδικιών που συνδέονται με τις εταιρικές εφοδιαστικές αλυσίδες, οι οποίες αναπτύσσονται με δυναμικό τρόπο σε παγκόσμια κλίμακα. Πράγματι, σε κάποια από τα πιο δυναμικά κοινωνικά κινήματα του σύγχρονου κόσμου θα συναντήσουμε τις θεματικές της Doreen: το Oxfam, η Greenpeace, τα κινήματα για την παγκόσμια δικαιοσύνη και τη φορολογική δικαιοσύνη υποστηρίζουν ότι πρέπει να αναλάβουμε την ευθύνη μας για την επίδρασή μας στον υπόλοιπο κόσμο όσον αφορά το εμπόριο, τη φτώχεια, τον πόλεμο και την περιβαλλοντική καταστροφή.

Επιπλέον, όπως υποστηρίχθηκε στην αρχή αυτού του κειμένου, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η σχέση μας με τον τόπο έχει αλλάξει εξαιτίας της επίδρασης της παγκοσμιοποίησης, των αυξημένων βαθμών κινητικότητας και της εδραιωμένης καταναλωτικής κουλτούρας τα τελευταία τριάντα χρόνια. Όπως φαίνεται καθαρά από την αυξημένη ευκολία και τη συχνότητα των ταξιδιών, καθώς και από τη ραγδαία αύξηση της γεωγραφικής κινητικότητας, πολλοί άνθρωποι είναι λιγότερο ριζωμένοι στον τόπο από ό,τι ήταν παλιότερα. Παρ' όλο που ακόμα κατοικούν σε τόπους, οι ζωές τους, οι διασυνδέσεις τους και οι προτιμήσεις τους είναι σε μεγάλο βαθμό μη τοπικές (Amin, 2002β, 2006, 2010) — και αυτό προσθέτει ειδικό βάρος στον ισχυ-

ρισμό της Doreen ότι εμπλεκόμαστε σε μια πολιτική του «τόπου πέρα από τον τόπο».

Ωστόσο, για ακαδημαϊκούς όπως η Doreen, και, ιδιαίτερα, όπως ο κάποτε συνεργάτης της Ash Amin (2002β, 2010), αυτή η ανάλυση σημαίνει ότι ο τόπος δεν γίνεται πλέον αντιληπτός ως το αναπόφευκτο θεμέλιο των πολιτικών ταυτίσεων και των οργανωτικών τους αποκρυσταλώσεων. Υποστηρίζεται ότι οι δεσμοί μεταξύ των ανθρώπων είναι λιγότερο σταθεροί από ό,τι ήταν παλιότερα, ότι τα συμφέροντά τους διαφοροποιούνται ριζικά ανάλογα με την εθνικότητα, το φύλο και την τάξη τους, ενώ οι τόποι στους οποίους ζουν θεωρείται ότι δομούνται από μη τοπικές σχέσεις οι οποίες απαιτούν εξαιρετικά τοπικά προσανατολισμένες δράσεις προκειμένου να διασφαλιστεί η οποιαδήποτε αλλαγή. Πολλοί σχολιαστές ισχυρίζονται ακόμη ότι η τοπική οργάνωση δεν είναι εφικτή παρά μέσα από την οικοδόμηση ρομαντικών ή/και οπισθοδρομικών ταυτίσεων που αποκλείουν και οι οποίες έχουν συνήθως αρνητικές συνέπειες για πολλούς από αυτούς που κατοικούν στην περιοχή, αλλά και μακρύτερα (Harvey, 1996· Castells, 1997). Τα διδάγματα από το πρώιμο έργο της Doreen σχετικά με τη σημασία των τοπικά ριζωμένων παραδόσεων και θεσμών ως υπόβαθρου της πολιτικής οργάνωσης φαίνεται ότι έχουν χαθεί. Ενώ ο Featherstone (2008) έχει διατυπώσει ένα σημαντικό επιχειρήμα που αναδεικνύει τους τρόπους με τους οποίους η ίδια η τοπική πολιτική πάντοτε δομείται μέσα από χωρικές σχέσεις, ή από τον «τόπο πέρα από τον τόπο» (εξ ου και ισχυρίζεται ότι είναι δυνατόν να δομηθεί μια επί τόπου προοδευτική ατζέντα μέσα από την ενσωμάτωση ιδεών και πρακτικών που έρχονται από μακρύτερα), δεν έχει πολλά να πει για τις συγκεκριμένες συνδέσεις που γίνονται μέσα από τις υλικές διαπροσωπικές σχέσεις επί τόπου.

Ωστόσο, όπως υπαινίχθηκα στην αρχή αυτού του κειμένου, και σε αντίθεση με την κυρίαρχη άποψη στο πεδίο της γεωγραφίας, ισχυρίζομαι ότι οι γεωγράφοι ξεχνάνε κάτι σημαντικό. Μολονότι οι γεωγραφικές μας αναφορές μπορεί να είναι χρονικά προσδιορισμένες ή σχετικά ασταθείς, ακόμα ζούμε σε τόπους που μας προσφέρουν ευκαιρίες αλληλεπίδρασης με τους γείτονές μας και τη δυνατότητα να διαμορφώσουμε μια αίσθηση κοινών συμφερόντων σε σχέση με τον τόπο. Η γεωγραφία μπορεί να αποτελέσει το συνδετικό υλικό που θα μας κρατήσει μαζί. Επιπλέον, τουλάχιστον στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι πολιτικές δομές και τα συστή-

ματά μας είναι οργανωμένα μέσα από μια πολυεπίπεδη αρχιτεκτονική, που περιλαμβάνει το τοπικό συμβούλιο, την περιφέρεια, το έθνος και την ευρωπαϊκή ομοσπονδία (Morgan, 2007). Καλούμαστε να ψηφίσουμε —και να συστρατευθούμε με— ανθρώπους που θα μας εκπροσωπήσουν σε αυτά τα πεδία. Η εδαφική επικράτεια παραμένει κομβική στη διαμόρφωση των γεωγραφικών μας φαντασιών και της πολιτικής μας πρακτικής. Όπως ισχυρίζεται ο Crick (1982 [1962]: 18), «[η] πολιτική αναδύεται από την παραδοχή της ταυτόχρονης ύπαρξης διαφορετικών ομάδων, και άρα διαφορετικών συμφερόντων και διαφορετικών παραδόσεων, μέσα σε μια *εδαφική επικράτεια* και κάτω από έναν κοινό κανόνα» (η υπογράμμιση δική μου).

Στην επισκόπησή του διαλόγου γύρω από τη συνάντηση γεωγραφίας και δημοκρατίας, οι Barnett και Low (2004: 4) ανέδειξαν το χάσμα ανάμεσα στη γεωγραφία και «στους προβληματισμούς της πολιτικής φιλοσοφίας και της δημοκρατικής θεωρίας». Πράγματι, διατυπώνουν ένα ισχυρό επιχείρημα σχετικά με τα όρια του σύγχρονου στοχασμού γύρω από την πολιτική στη γεωγραφία. Αναγνωρίζουν ότι η μεταδομιστική στροφή διεύρυνε μεν «το φάσμα των δράσεων που γίνονται αντιληπτές ως, κατά μία έννοια, πολιτικές [...] [αλλά επίσης] ότι κινδυνεύει να χάσει κάθε ενδιαφέρον για τα πεδία στα οποία με περισσότερο εμφανή τρόπο η πολιτική συνεχίζει να ασκείται» (Barnett και Low, 2004: 7). Στη συνέχεια θα διερευνήσω μια τέτοια πιθανή ατζέντα για τη γεωγραφία, επικεντρώνοντας στη συμβολή του έργου της Doreen σε μια τέτοια προοπτική. Ισχυρίζομαι ότι ελλοχεύει ο κίνδυνος το κύρος του επιστημονικού έργου της Doreen, σε συνάρτηση με ό,τι ονομάζω «πολιτική του τόπου», να επισκιάσει την ανάγκη για μια ανανεωμένη «πολιτική επί τόπου», και ότι θα ήταν χρήσιμο να επιστρέψουμε σε κάποια από τα πρώιμα επιχειρήματά της σχετικά με τη σημασία που έχουν οι γεωγραφικά διαφοροποιημένοι πολιτικοί θεσμοί, παραδόσεις και νέες φαντασίες, όπως περιγράφεται στη συνέχεια.

Πολιτική και τόπος

Έχει επισυμβεί —και εκτενώς μελετηθεί— μια υποχώρηση στην εμπλοκή των πολιτών στις πολιτικές διεργασίες σε χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο (Pattie, Seyd και Whiteley, 2004· Power Enquiry, 2006).

Κάποιοι πανεπιστημιακοί έχουν υποστηρίξει ότι η παρακμή του κοινωνικού κεφαλαίου, που σχετίζεται με την κατάρρευση των τοπικά ριζωμένων θεσμών όπως τα συνδικάτα, οι εκκλησίες και τα πολιτικά κόμματα, έχει προκαλέσει μια αναπόφευκτη παρακμή στην τοπική πολιτική ζωή (Putnam, 2000· Pattie, Seyd και Whiteley, 2004). Άλλοι έχουν υπογραμμίσει την ανάπτυξη του ατομισμού που σχετίζεται με την καταναλωτική κουλτούρα και τη βλαβερή της επίδραση στις παραδοσιακές στρατεύσεις στο κόμμα και την τάξη (Giddens, 1994). Άλλοι έχουν ισχυριστεί ότι η παλιά πολιτική της τοπικά ριζωμένης αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας αντικαθίσταται από ένα νέο ενδιαφέρον για τα κοινωνικά κινήματα και τον διαδικτυακό ακτιβισμό (Norris, 2002). Οι πανεπιστημιακοί σε μεγάλο βαθμό συμφωνούν ότι το παλιό δημοκρατικό σύστημα βρίσκεται σήμερα σε παρακμή· οι δημοκρατικές δομές παραμένουν, αλλά όλοι υποστηρίζουν ότι είναι πλέον κενές περιεχομένου, αφού η πραγματική εξουσία και η στράτευση των πολιτών έχουν μετατοπιστεί αλλού.

Σ' αυτό το πλαίσιο, είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι κάποιοι γεωγράφοι έχουν αναδείξει την έκταση στην οποία έχει αναπτυχθεί μια ισχυρή τάση προς την επαν-εδαφικοποίηση της πολιτικής στον σύγχρονο κόσμο (Brenner, 1999· Dicken, 2004· Morgan, 2007· Castells, 2009· Jones, 2009), καθώς οι περιφερειακές κυβερνήσεις (σχετιζόμενες τόσο με τις περιφέρειες των πόλεων όσο και με ομοσπονδιακές συγκεντρώσεις όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση) παίζουν σημαντικό ρόλο στην πολιτική ζωή. Εντούτοις, η ενέργεια των περισσότερων πολιτικών γεωγράφων επενδύεται αλλού. Έχει ερευνηθεί η παρακμή του δημόσιου χώρου, η χωρική επέκταση της δημόσιας σφαίρας προς το διαδίκτυο, η πολιτική σημασία των συνόρων και η ανάπτυξη διεθνικών κοινωνικών κινήματων (Newman και Paasi, 1998· Pickerill, 2003· Routledge και Cumbers, 2009· Staeheli, 2010). Κατά περίεργο τρόπο, έχουμε σε μεγάλο βαθμό αγνοήσει το ρεύμα της πολιτικής θεωρίας που υπογραμμίζει τη σημασία που έχει ο τόπος στη διαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων, στη δημιουργία της δημόσιας σφαίρας και στη ζωντάνια της πολιτικής ζωής. Συγγραφέας ενταγμένος στην πολιτειακή ρεπουμπλικανική παράδοση και στον απόηχο των ιδεών του Thomas Jefferson και πολιτικών στοχαστών όπως η Hannah Arendt και ο Michael Sadel, ο Kemmis (1990) υποστηρίζει ότι υπάρχει μια συγκεκριμένη σύνδεση μεταξύ της τοπικής δημόσιας

σφαίρας και ενός υγιούς πολιτεύματος. Με απλά λόγια, υποστηρίζει ότι, αν οι άνθρωποι δεν σχετίζονται μεταξύ τους, δεν μπορούν να επιβάλουν τη λογοδοσία των αντιπροσώπων τους, με συνέπεια η πολιτική—και η κοινωνική—ζωή να εξασθενεί.

Ο τόπος είναι ιδιαίτερα σημαντικός γιατί παρέχει στους ανθρώπους την ευκαιρία να διαμορφώνουν συλλογικές ταυτίσεις γύρω από κοινά συμφέροντα. Η ίδια η Doreen ισχυρίστηκε ότι ο χώρος είναι «η σφαίρα της δυνατότητας ύπαρξης της πολλαπλότητας με την έννοια της συγχρονικής πληθυντικότητας» και «της ετερογενούς συνύπαρξης» (Massey, 2005: 9). Τη διαφορά τη συναντάμε στον τόπο και, ως κάτοικοι, θα πρέπει να συνδιαλλαγούμε με τις διαφορές ή να πληρώσουμε το τίμημα της μη συνδιαλλαγής, δηλαδή να ζήσουμε σε μη πολιτικές κοινότητες με χαμηλή ποιότητα κοινών αγαθών (Amin, Massey και Thrift, 2000· Amin, 2006· Boyd, 2006· Fyfe, Bannister και Kearns, 2006· Vetrovec, 2007). Όπως ισχυρίζεται η Doreen: «Ο τόπος [...]—όπως πολλοί υποστηρίζουν—μας αλλάζει όχι μέσα από κάποια ενστικτώδη αίσθηση του ανήκειν (κάποιοι σχεδόν ποτέ δεν μετακινήθηκαν από έναν τόπο, ενώ πάρα πολλοί άλλοι θα ήθελαν), αλλά μέσα από την άσκηση του τόπου, τη συνδιαλλαγή με διασταυρούμενες τροχιές· ο τόπος είναι το πεδίο όπου η συνδιαλλαγή μάς επιβάλλεται» (2005: 154). Όσον αφορά αυτό που ονόμασε «throwntogetherness»⁴, η οποία συμβαίνει στον τόπο, είμαστε αναγκασμένοι να χτίσουμε μια δημόσια σφαίρα για να βρούμε τρόπους να ζήσουμε μαζί. Οι γεωγράφοι γενικά συμφωνούν ότι μια τέτοια πολιτική θα διαμορφωθεί από αποκλίνουσες συλλογικές ταυτίσεις, τόσο μέσα από συγκρούσεις όσο και μέσα από συναινέσεις—μολονότι το βάρος έχει πέσει στα κοινωνικά κινήματα και όχι στην τοπική δημοκρατία—(Massey, 1995a· δεξ επίσης Purcell, 2008).

Επιπλέον, είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε τη χωρικά άνιση πολιτισμική και πολιτική κληρονομιά που θα διαμορφώσει αυτή την πολιτική επί τόπου. Όπως είδαμε, το πρώτο έργο της Doreen τεκμηρίωσε την άνιση ανάπτυξη των πολιτικών υποδομών, παραδόσεων και πρακτικών στο Ηνωμένο Βασίλειο (Massey, 1991). Αυτές οι κληρονομίες μπορούν να πυροδοτήσουν αλλά και να αναστείλουν πολιτικά πειράματα· στις ΗΠΑ, για παράδειγμα, ένα νέο ριζοσπαστικό εργατικό κίνημα αναδύθηκε ακριβώς σε εκείνες τις περιοχές όπου το παραδοσιακό συνδικαλιστικό κί-

νημα ήταν πιο αδύναμο (Milkman, 2000). Σε πόλεις όπως το Λος Άντζελες, όπου αναπτύχθηκαν νέες μορφές κοινοτικού συνδικαλισμού, ξεπεράστηκε ευκολότερα από ό,τι στην εργατική ενδοχώρα του βιομηχανικού Βορρά η παραδοσιακή εστίαση στη συνδικαλιστική οργάνωση με βάση τον χώρο δουλειάς (Soja, 2010). Ομοίως, κάποιες από τις πιο σημαντικές καινοτομίες σε σχέση με την εργατική οργάνωση στο Ηνωμένο Βασίλειο—όπως η καμπάνια για τον «μισθό αξιοπρεπούς διαβίωσης στο Λονδίνο» (London Living Wage)—ξεκίνησαν από ανθρώπους εκτός του συνδικαλιστικού κινήματος όπως περιγράφηκε στην αρχή αυτού του κειμένου σε σχέση με τους Citizens UK (Wills, 2004, 2009b· Wills et al., 2009). Η ταχύτητα με την οποία οι πολιτικοί ακτιβιστές και ακτιβίστριες μπορούν να επανεφευρίσκουν την παράδοση υπερβαίνει, συνεπώς, μερικές φορές την ικανότητά τους να τη συντηρούν μέσα σε δύσκολους καιρούς, και αυτό με τη σειρά του εξαρτάται από τους ανθρώπους που ζουν σε κάθε συγκεκριμένο τόπο.

Η πρόσφατη πολιτική εμπειρία μου από τη συνεργασία μου με τη διευρυμένη κοινοτική οργάνωση Citizens UK, όπως περιγράφηκε στην αρχή αυτού του κειμένου, δείχνει τον ρόλο που μπορεί να παίξει ο τόπος στη συγκρότηση ενός πεδίου διαμόρφωσης συλλογικών ταυτίσεων, κοινών συμφερόντων και πολιτικής οργάνωσης. Η αδελφή τοπική οργάνωση London Citizens συνάντησε τις νησίδες της οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών—τις θρησκευτικές, εκπαιδευτικές και συνδικαλιστικές οργανώσεις—οι οποίες δημιουργούν το κοινωνικό κεφάλαιο στις κοινότητες και στη συνέχεια δημιούργησε μια υπερ-ταυτότητα που συνδέει αυτές τις νησίδες (Jamoul και Wills, 2008· Wills, 2010, 2012). Στο πέραςμα του χρόνου, οι συνδέσεις μεταξύ των τοπικών ηγετών σ' αυτές τις οργανώσεις γίνονται ισχυρότερες, μολονότι τα μέλη της εκκλησίας, των πανεπιστημίων και των σχολείων διαρκώς αλλάζουν. Όπως αναφέρει ο Nicholls (2008: 842) για τα κοινωνικά κινήματα πόλης γενικότερα, ο τόπος μπορεί να λειτουργήσει ως «σχεσιακή θερμοκοιτίδα» εξαιτίας της πυκνότητας των ηγετών και των ευκαιριών να αναπτυχθούν μακροχρόνιες σχέσεις μέσα από τη διαφορά.

Ισχυρίζομαι ότι έχει έρθει η ώρα να ανανεωθεί η έρευνα των σχέσεων μεταξύ τόπου και πολιτικής. Καθώς το δημοκρατικό έλλειμμα απασχολεί το λαϊκό και ακαδημαϊκό φαντασιακό, μπορούμε να κάνουμε

πολλά και σημαντικά προς την κατεύθυνση της διερεύνησης των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων που κατοικούν σε έναν τόπο και των δημοκρατικών διεργασιών, τεκμηριώνοντας τους τρόπους με τους οποίους οι τοπικές κοινωνίες (μπορούν να) οργανώνονται προκειμένου να αμφισβητήσουν την πολιτική τάξη. Επιπλέον, σήμερα υπάρχει πεδίο για μια κανονιστική παρέμβαση όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ τόπου και πολιτικής. Αντλώντας από τη δουλειά της/των Gibson-Graham (2002, 2004, 2006, 2008) όσον αφορά τη δημιουργική δύναμη της γλώσσας για να ξανασκεφτούμε την οικονομία και τον ρόλο του τόπου ως πεδίου για την πολιτική επαν-υποκειμενοποίηση, οι γεωγράφοι θα μπορούσαν να κάνουν μια δυναμικότερη παρέμβαση σε σχέση με τις αναγκαίες συνδέσεις μεταξύ τόπου, δημόσιας σφαίρας και πολιτικής (δες επίσης Barnett και Low, 2004).

Η Doreen μάς δίνει σημαντικά εργαλεία για να θεωρητικοποιήσουμε τις προκλήσεις που ενυπάρχουν σε μια τέτοια εργασία. Μια ενσωμάτωση των διατυπώσεων της, που θα περιλάμβανε αυτά που ονόμασα «πολιτική επί τόπου» και «πολιτική του τόπου», όπως προκύπτουν από τη μακρά επιστημονική της πορεία, θα μπορούσε να αποτελέσει το στέρεο έδαφος από το οποίο θα μπορούσαμε να ξεκινήσουμε. [...] Η οργάνωση διαφορετικών τοπικών κοινοτήτων μπορεί να προσφέρει το κίνητρο για αλλαγή, αναδιαμορφώνοντας τον τόπο μέσα από αυτή τη διεργασία.

Γράφοντας στον απόηχο των γενικών εκλογών⁵ στο Ηνωμένο Βασίλειο, όπου όλοι οι πολιτικοί υποσχέθηκαν να μεταφέρουν «την εξουσία στον λαό», οι γεωγράφοι —και όχι μόνο— μπορούμε να αντλήσουμε από την πνευματική και πρακτική κληρονομιά της Doreen και να συμβάλουμε με τις αναλύσεις μας στη διαρκή διεργασία της δημοκρατικής μεταρρύθμισης. Οι δυναμικές κοινότητες θα αναδιαμορφώσουν τους τόπους τους μέσα από την πολιτική και, μέσα από αυτή τη διαδικασία, θα αναδιαμορφώσουν και τις σχέσεις τους με τον υπόλοιπο κόσμο.

Σημειώσεις

3. Ο πλήρης τίτλος αυτού του προγράμματος ήταν «The changing urban and regional system in the UK» (CURS) (Το μεταλλασσόμενο αστικό και περιφερειακό σύστημα στο Ηνωμένο Βασίλειο), αλλά ήταν ευρέως γνωστό ως «Localities programme» (Πρόγραμμα έρευνας τόπων). Περιλάμβανε έρευνες στο Μπέρμιγχαμ, το Τσέλτεναμ, το Λίβερπουλ, το Μίντλεσμπρο, το Θάνετ και Σου-

ίντον (για περισσότερες λεπτομέρειες πάνω στην ιστορία αυτού του προγράμματος δες Cooke, 2006).

4. [Σ.τ.Μ.] Ο όρος επινοείται προφανώς για να λειτουργήσει σε αντίστιξη με τον όρο «thrownness» — όπως έχει μεταφραστεί στα αγγλικά το γερμανικό «Geworfenheit» του Martin Heidegger, που, ως γνωστόν, υπονοεί το τυχαίο και αυθαίρετο στοιχείο που χαρακτηρίζει τη ζωή στον κόσμο, στον οποίο είμαστε «ριγμένους». Η Massey διεμβολίζει τον χαϊντεγκεριανό όρο με τη λέξη «together» για να υπενθυμίσει την αναπόφευκτη (και κατ' αρχήν χωρική) κοινωνικότητα αυτής της, κατά τα άλλα, αυθαίρετης ύπαρξής μας στον κόσμο.

5. [Σ.τ.Μ.] Πρόκειται για τις γενικές εκλογές του 2010.

Βιβλιογραφικές αναφορές

ΕΡΓΑ ΤΗΣ DOREEN MASSEY

- Massey, D. (1983) «Industrial restructuring as class restructuring: production decentralization and local uniqueness», *Regional Studies* 17 (2): 73-89.
- Massey, D. (1991) «The political place of locality studies», *Environment and Planning D: Society and Space* 23: 267-281.
- Massey, D. (1995a) «Thinking radical democracy spatially», *Environment and Planning D: Society and Space* 13: 283-288.
- Massey, D. (1995β [1984]) *Spatial Divisions of Labour: Social Structures and the Geography of Production*. Λονδίνο: Macmillan.
- Massey, D. (2005) *For Space*. Λονδίνο: Sage.
- Massey, D. (2007) *World City*. Cambridge: Polity.
- Massey, D. and Miles, N. (1984) «Mapping out the unions», *Marxism Today* (May): 19-22.
- Massey, D. και Painter, J. (1989) «The changing geography of trade unions», στο J. Mohan (επιμ.), *The Political Geography of Contemporary Britain*. Λονδίνο: Macmillan.
- Amin, J., Massey, D. και Thrift, N. (2000) *Cities of the Many Not the Few*. Bristol: Policy Press.
- McDowell, L. και Massey, D. (1984) «A woman's place?», στο D. Massey και J. Allen (επιμ.), *Geography Matters! A Reader*. Cambridge: Cambridge University Press, σ. 195-215.

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ

- Amin, A. (2002a) «Spatialities of globalization», *Environment and Planning A* 34 (3): 385-399.
- Amin, A. (2002β) «Ethnicity and the multicultural city: living with diversity», *Environment and Planning A* 34 (6): 959-980.
- Amin, A. (2004) «Regions unbound: towards a new politics of place», *Geografiska Annaler B* 86 (1): 33-44.
- Amin, A. (2006) «The good city», *Urban Studies* 43 (5/6): 1009-1023.
- Amin, A. (2010) «Neighbourly bonds», στο M. Bunting, A. Lent και M. Vernon (επιμ.), *Citizen Ethics in a Time of Crisis*. Λονδίνο: The Citizens Ethics Network, σ. 55.
- Amin, A. και Thrift, N. (2002) *Cities: Reimagining the Urban*. Cambridge: Polity Press.
- Barnett, C. και Low, M. (2004) «Geography and democracy: an introduction», στο C. Barnett και M. Low (επιμ.), *Spaces of Democracy: Geographical Perspectives on Citizenship, Participation and Representation*. Λονδίνο: Sage, σ. 1-22.
- Boyd, R. (2006) «The value of civility», *Urban Studies* 43: 863-878.

- Brenner, N. (1999) «Globalisation as reterritorialization: the rescaling of urban governance in the EU», *Urban Studies* 36 (3): 431-451.
- Castells, M. (1997) *The Power of Identity*. Οξφόρδη: Blackwell.
- Castells, M. (2009) *The Power of Identity: The Information Age – Economy, Society, and Culture, τόμ. II*. Οξφόρδη: Wiley-Blackwell.
- Castree, N. (2009) «Place: connections and boundaries in an independent world», στο N. J. Clifford, S. L. Holloway, S. P. Price και G. Valentine (επιμ.), *Key Concepts in Geography*, 2η έκδ. Λονδίνο: Sage, σ. 153-172.
- Cooke, P. (επιμ.) (1989) *Localities*. Λονδίνο: Unwin Hyman.
- Cooke, P. (2006) «Locality debates», στο R. Kitchin και N. Thrift (επιμ.), *The International Encyclopedia of Human Geography*. Oxford: Elsevier.
- Crick, B. (1982) [1962] *In Defence of Politics*. Λονδίνο: Penguin.
- Dicken, P. (2004) «Geographers and “globalization”: (yet) another missed boat?», *Transactions of the Institute of British Geographers* 29: 5-26.
- Featherstone, D. J. (2008) *Resistance, Space and Political Identities: The Making of Counter-Global Networks*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Fyfe, N., Bannister J. και Kearns, A. (2006) «(In)civility in the city», *Urban Studies* 42: 853-861.
- Gibson-Graham, J. K. (2002) «Beyond the global versus local: economic politics outside the binary frame», στο A. Herod και M. Wright (επιμ.), *Geographies of Power: Placing Scale*. Oxford: Blackwell, σ. 25-60.
- Gibson-Graham, J. K. (2004) «Area studies after post-structuralism», *Environment and Planning A* 36: 405-419.
- Gibson-Graham, J. K. (2006) *A Post-Capitalist-Politics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Gibson-Graham, J. K. (2008) «Diverse economies: performative practices for “other world”», *Progress in Human Geography* 32 (5): 613-632.
- Giddens, A. (1994) *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Hale, A. και Wills, J. (επιμ.) (2005) *Threads of Labour: Garment Industry Supply Chains from the Workers' Perspective*. Οξφόρδη: Blackwell.
- Harvey, D. (1996) *Justice, Nature and the Geography of Difference*. Οξφόρδη: Blackwell.
- Herod, A. (επιμ.) (1998) *Organizing the Landscape: Geographical Perspectives on Labor Unionism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Herod, A. (2001) *Labour Geographies: Workers and the Landscapes of Capitalism*. Λονδίνο: Guilford.
- Herod, A., Peck, J. και Wills, J. (2003) «Geography and industrial relations», στο P. Ackers και A. Wilkinson (επιμ.), *Understanding Work and Employment: Industrial Relations in Transition*. Οξφόρδη: Oxford University Press, σ. 176-192.
- Jamoul, L. και Wills, J. (2008) «Faith in politics», *Urban Studies* 45 (10): 2035-2056.
- Jones, M. (2009) «Phase space: geography, relational thinking, and beyond», *Progress in Human Geography* 33 (4): 487-506.
- Kemmis, D. (1990) *Community and the Politics of Place*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Milkman, R. (2000) «Immigrant organizing and the New Labor Movement in Los Angeles», *Critical Sociology* 26 (1-2): 59-81.
- Morgan, K. (2007) «The polycentric state: new spaces of empowerment and engagement?», *Regional Studies* 41 (9): 1237-1251.
- Newman, D. και Paasi, A. (1998) «Fences and neighbours in the postmodern world: boundary narratives in political geography», *Progress in Human Geography* 2: 186-207.
- Nicholls, W. (2008) «The urban question revisited: the importance of cities for social movements», *International Journal of Urban and Regional Research* 32: 841-859.
- Norris, P. (2002) *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pattie, C., Seyd, P. και Whiteley, P. (2004) *Citizenship in Britain: Values, Participation and Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Peck, J. (2013) «Making space for labour», στο D. Featherstone και J. Painter (επιμ.), *Spatial Politics: Essays for Doreen Massey*, West Sussex: Wiley-Blackwell, σ. 99-114.
- Pickerill, J. (2003) *Cyberprotest: Environmental Activism On-line*. Manchester: Manchester University Press.
- Power Enquiry (2006) *Power to the People: The Report of Power: An Independent Inquiry into Britain's Democracy*. York: The POWER Inquiry.
- Purcell, M. (2008) *Recapturing Democracy: Neoliberalization and the Struggle for Alternative Urban Futures*. Λονδίνο: Routledge.
- Putnam, R. (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Λονδίνο: Simon and Schuster.
- Routledge, P. και Cumbers, A. (2009) *Global Justice Networks: Geographies of Transnational Solidarity*. Manchester: Manchester University Press.
- Savage, M. (2008) «Histories, belongings, communities», *International Journal of Social Research Methodology* 11 (2): 151-162.
- Soja, E. (2010) *Seeking Spatial Justice*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Staehele, L. (2010) «Political geography: democracy and the disorderly public», *Progress in Human Geography* 34 (1): 67-78.
- Vetrovec, S. (2007) *New Complexities of Cohesion in Britain: Super-Diversity, Trans-nationalism and Civil Integration*. Λονδίνο: Commission on Integration and Cohesion.
- Waterman, P. και Wills, J. (επιμ.) (2001) *Place, Space and the New Labour Internationalisms*. Οξφόρδη: Blackwell.
- Wills, J. (2004) «Campaigning for low paid workers: the East London Communities Organisation (TELCO) Living Wage Campaign», στο G. Healey, E. Heery, P. Taylor και W. Brown (επιμ.), *The Future of Worker Representation*. Οξφόρδη: Oxford University Press, σ. 262-282.
- Wills, J. (2009) «The living wage», *Soundings: A Journal of Politics and Culture* 42: 33-46.
- Wills, J. (2010) «Identity making for action: the example of London Citizens», στο M. Wetherell (επιμ.), *Theorizing Identities and Social Action*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, σ. 157-176.
- Wills, J. (2012) «The geography of community and political organisation in London today», *Political Geography* 31: 114-126.
- Wills, J., Datta, K., Evans, J. και Herbert, J. (2009) *Global Cities at Work: Mew Migrant Divisions of Labour*. Λονδίνο: Pluto.